

Tisztelettel és szeretettel köszöntök mindenkit előadásomon! Elsősorban Arany János Tanár Úrnak szeretném megköszönni a meghívást. A következő néhány percben igyekszem a tőlem telhető módon hozzájárulni a kántorképző tanfolyam színvonalas és igen becses munkájához.

Jakab-Zalánffy Eszter vagyok, a Debreceni Egyetem, Irodalom – és Kultúratudományi Doktori Iskola doktorjelöltje. Bölcsész, angol-olasz szakos irodalmár és erősen műkedvelő zenész vagyok. A zenéhez ezer szállal kötődök, hiszen szüleim klasszikus zenészek, nagyszüleim, felmenőim között számos muzsikust találunk.

1. dia: Az Evangélikus Énekeskönyv 417. koráljának címét láthatjuk. Nem véletlenül, hiszen egy mélyen hívő evangélikus orgonaművészről szeretnék ma beszélni, aki történetesen az én dédnagyapám volt. Zalánfy Aladár, a XX. század jeles orgonaművésze, az evangélikus egyházzene meghatározó alakja, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egykori orgonatanára, az orgona tanszék vezetője volt. Életét és munkásságát szeretném itt bemutatni a kedves hallgatóságnak. Szót ejtek az orgonaművész kevéssé ismert magánéletéről is, neves zenész dinasztiaikkal való rokoni kapcsolatairól, saját szerzeményeiről, átiratairól, orgonaterveiről.

2. Zalánfy Aladár neve bizonyosan ismerősen cseng a magyar orgonisták között. Aki a hangszerek királynőjének életre szólóan elkötelezi magát, vagy ha csupán jobban meg szeretné ismerni azt, bizonyosan találkozik a nevével. Szakmai tevékenysége részben elérhető a szakavatottak számára, életútjáról azonban nagyon csekély ismerettel rendelkezünk. Ennek az életútnak feltárására vállalkozik készülő monográfiám, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a szélesebb olvasóközönség elé tárja mindazt, ami a múlt század egyik legkiemelkedőbb orgonaművésze, orgonaszakértője számára értékadó, értékmutató volt. Ez az előadás tulajdonképpen a készülőben lévő könyv kvintesszenciája.

3. dia Zámboreszky Aladár néven született Bártfán, a mai Szlovákia eperjesi járásában található városban. A felvidék több településéhez hasonlóan itt is virágzó zenei élet folyt már a XVI. század óta. Sok európai zeneszerző találta meg Bártfán a tehetségüknek szükséges nevelőotthont vagy érvényesülési területet, nemegyszer európai karrierjük első állomását a XVI—XVIII. század folyamán. S ezek nem pusztán nevek; mögöttük összefüggő zenekultúra áll, mely csak jóval később, 1800 táján kezdi szükségét érezni, hogy helyet találjon a magyar

zeneélet keretei között.¹ Köztük Zarewutius Zakariás is, aki a város híres orgonistája volt a XVII. században. Zarewutius Magnificatjaival találkozunk a híres Bártfai Gyűjteményben is. Ez utóbbi a történelmi Magyarország újkortól napjainkig terjedő időszakából származó emlékek tára. A városban erősen jelen volt a lutheri hitvallás, a Zámbozsky család azonban római katolikus volt, ősök még Lengyelországban éltek, így minden született gyermeket ennek megfelelően kereszteltek.

4. Édesapja, Zámbozsky József, aki a neves izsápfalvi Lavotha családból választott feleséget, Lavotha Annát. Az Izsápfalvi Lavotha dinasztia több neves művészt, tudóst adott az országnak, köztük Lavotta János (1764—1820), zeneszerző és hegedűművészt, a verbunkos triász kiemelkedő alakját, régi magyar népdalok mesteri feldolgozóját, Lavotta Rezsőt (1876—1962), operák és zenekari művek határainkon túl is ismert szerzőjét, tudós zeneesztétát, valamint Lavotha Ödön nyelvtudóst. Zalánfy Aladár apai nagynagyja Haszlinzsky Anna volt. Unokaöccse, Haszlinzsky Gusztáv, Hubay Jenővel végzett a Zeneakadémián, és zeneszerzőként is kiemelkedő volt korában. Talán nem véletlen, hogy a zenei műveltség sokszorozódott jelenléte nem maradhatott nyom nélkül a következő generációkban. A Zámbozsky-Lavotha házasságból tizenegy gyermek született: Gizella (1882), Etelka, Nándor (1898), Piroska (1885), Aladár (1887), László (?), Anna (1901) és Sándor (1896), és az ikerpár Elek és Ilona (1890). A későbbi orgonaművész tehát harmadik, vagy negyedik gyermekként érkezett a családba. 1905-ben változtatta nevét Zalánfyra, már zeneakadémiai hallgatóként.

5. Tanulmányait Bártfán, majd Eperjesen végezte, ahonnan az út Budapestre vezetett. Előbb a Nemzeti Zenede, majd a Székesfővárosi és Felsőbb Zeneiskola hallgatója volt. (1913–1920) A Zeneakadémia jogelőd intézményében Hans Koessler volt mestere, csakúgy, mint hazánk legnagyobb zeneóriásainak, Kodálynak, Bartóknak, Dohnányinak, Weinernek és Lavotta Rezsőnek is.

Zeneakadémiai éve alatt Németországban olyan zenepedagógusoknál tanulhatott, mint a lipcsei Tamás-templom orgonistája, a kor legnagyobb Bach-interpretátoraként ismert Karl Straube, a zeneszerző és harmóniumművész Sigfrid Karg-Elert. Ezután egy évet Charles-Marie Widor szárnyai alatt töltött el Párizsban, a Saint Sulpice templomban, itt ismerte meg behatóbban a francia romantikus orgonamuzsikát. A zeneakadémiai tanszék irányítását

---

¹ Kampis Antal - Pásztor Gizella - Staud Géza (szerk.): A Kultúra világa 3. - A képzőművészetek. A zene. A színház és a film (Budapest, 1960) A Zene Szabolcsi Bence: A magyar zene története rövid összefoglalásban, 620.

Koessler után először Laub István (1907- 1909), majd Antalfy-Zsiross Dezső (1909 1921) végezte. Zalánfy (1921-1950) Antalfy Amerikába történő távozása után vette át a tanszék vezetését, folytatva így Koessler európai színvonalú iskoláját.² Zalánfy orgonatanársága alatt új szabályok léptek hatályba.”³ A magyar orgonaoktatás legmagasabb szintű intézménye 1882-től indult be a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Az orgona tanszak első vezetője Zalánfy tanára, a német Hans Koessler volt, aki zeneszerző, zenepedagógus, orgonista és karnagy volt.³ 1920-tól önálló tantárgyként vezették be az orgonaismeret oktatását is. Az orgonaművészek következőképpen egyre nagyobb igényekkel léptek fel az épülő orgonákkal szemben. Miután Antalfy-Zsiros Dezső Amerikába települt, 1921-ben Zalánfy és Geyer József vette át a tanszak irányítását. Ezután Zalánfy három évtizedig a Zeneakadémia kiváló orgonaprofesszora, az egyházzenei képzés egyik meghatározó tanára volt. Egyházzenei ambícióit támogatta a Zeneakadémián 1926-ban létesülő egyházzenei tanszék is. Sulyok Imre, egykori tanítványa közvetlen hangvételi emlékező soraiban kiemeli Zalánfy megingathatatlan tanári jellemét: „Tanításában hallatlan következetes, pontos, szigorú, de mindig igazságos volt s mindezt tanítványaitól is megkövetelte. Egyforma érdeklődéssel tanította a régi mesterek Buxtehude, Frescobaldi, Bach műveit csakúgy, mint a romantikus és az utánuk következő zeneszerzők kompozícióit: Franckot, Lisztet vagy Regert. A kortárs zenétől sem zárkózott el.”⁴ Tanári és művészi attitűdje azonban olykor túlzottan is merevnek hatott. Tudnivaló, hogy nem tűrte, ha a hallgatók belejátszanak instrukcióiba, ezért 1936-ban egy „Minden el” feliratú kapcsolót szereltetett a Zeneakadémia kupolatermének orgonájához. A művészi pályára készülők akadémiai tanfolyama előtt volt az előkészítő tanfolyam, amelynél a korhatár 17 év. Itt alapvető követelmény: a szolfézsstudás és a zongorajáték. Az akadémiai évfolyamokon kötelező melléktárgyak voltak: a zeneelmélet, karének, egyetemes zenetörténet, magyar zenetörténet, zeneesztétika, orgonaismeret, zeneszerzés és a gregorián. A Zeneművészeti Főiskolán a végzős növendékek bizonyítványt és oklevelet kaphattak. Olyan tárgyakat oktatott, mint orgona, karének, kargyakorlat, orgonatervezés, orgonaismeret, protestáns zenei liturgia, protestáns egyházi népének, egyházirodalom-ismeret, harmónium és zongora melléktárgy. A Zeneakadémia jogelőd intézményében a magyar zenepedagógia óriásaival, Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával egy időben oktatott a katedrán. Bartókkal folytatott munkakapcsolatából lassan barátság alakult ki. IFJ. BARTÓK BÉLA: APÁM ÉLETÉNEK KRÓNIKÁJA című könyvében írja e sorokat: „1922.

---

² Sárosi-Szabó Márta: HANS KOESSLER MUNKASSAGA ES TANARI TEVEKENYSEGENEK HATASA A 20. SZAZADI MAGYAR ZENERE, 45-46.

³ Solymosi Ferenc (1995): A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Orgona Tanszakának története. Budapest. 37.

május 18-án édesanyjával és a Kodály-házaspárral együtt meghallgatja Händel Eszter oratóriumát, Ádám Jenő vezényletével. Basilides Mária, Székelyhidy Ferenc, Laurisin Lajos és Kálmán Oszkár énekel, Zalánfy Aladár orgonál, a cembalo-szólamot Kósa György játssza zongorán. Bartóknak nagyon tetszik az előadás.” Tanítványai közül egyházi és világi zeneművészeink sora került ki. A teljesség igénye nélkül: Bárdos Lajos, Gergely Ferenc, Gárdonyi Zoltán, Szőnyi Erzsébet, Fasang Árpád, Kapi-Králik Jenő, Sulyok Imre, Pécsi Sebestyén.

6. Ha az orgonatervező tevékenységéről beszélünk, nem maradhatnak el a legkiemelkedőbb kollégák, segítőtársak nevei sem. Árokháty Bélával való kapcsolata rendkívül gyümölcsöző volt e téren is. Árokháty a Zeneakadémián Kodály Zoltán és Antalffy-Zsiross Dezső tanítványa, zeneszerzés és orgonatan szak hallgatója volt. 1920–23-ban a bp-i református egyház hitoktatója, egyházi karnagya és a teológiai akadémia zenetanára. A Goudimel-énekkar, majd a saját alapítású Korál kamarakórus és zenekar vezetője. Zalánfy Aladárral közösen 9 orgonát terveztek, melyből 4 épült meg épült. Zalánfy orgonatervezői tevékenységéről is szót kell ejtenünk, melyben követte az elzászi orgonareform elveit, és kitartóan küzdött azért, hogy a régi német barokk és a francia orgonaépítés hagyományain alapuló modern orgonatervezés eredményeit a hazai orgonaépítészetben is meghonosíthassák. 1917-ben Geyer Józseffel és Antalffy-Zsiross Dezsővel létrehozták az Országos Magyar Organológiai Társaságot, valamint ezzel egy időben elindult az Organológia szaklap is. Az 1920-as évektől az orgonaépítészet egyre nagyobb lendületet vett, ekkor a hangszertörténeti kutatásokkal párhuzamosan elindult a magyar orgonatoréneti kutatás is, melynek egyik élenjárója éppen Zalánfy volt.⁷ A több évtizedes műhelymunkának gyümölcseként rendezhették meg 1930-ban az első Budapesti Nemzetközi Orgonakongresszust. Az elméletet sikerült a gyakorlatba is átültetnie, és Árokháty Bélával közös terveik alapján számos magyarországi hangszer került megépítésre. Ugyancsak a szerzőpárostól származik az addig kiadatlan protestáns kórusművek megjelentetése, *Szentek kórusa* címmel. A középkori német keresztyénség körében a 14. század óta elterjedt és máig élő hagyomány szentestén az úgynevezett Quempas-éneklés. (*Quem pastores laudaverunt = Kit sok boldog pásztor dicsért*) Három szöveg és három dallam kapcsolódik egybe ebben a felelgető formát használó éneklésben. Ezt a monumentális hármasságot először a 16. század közepén Valentin Triller gondozásában megjelent sziléziai daloskönyvecskében (*Schlesischen Singbüchlein*), majd számos más kiadványban megtalálhatjuk. A legfontosabb talán Michael Praetorius 1607-es (*Musae Sioniae* sorozatban közzétett) feldolgozása, amelyet magyarul az

Árokháty Béla és Zalánfy Aladár közös szerkesztésében megjelent *Szentek kórusa* kottasorozatban találunk meg. E nagyszerű, Istent magasztaló ének Magyarországon egészen a 20. század első feléig nem énekelték. Egyetlen forrásként a Turóci kancionáléban található meg, szövege – cseh forrást alapul véve – így kezdődik: „Zengedezzünk víg énekkel, dicsérvén Istent nyelvünkkel, hogy Krisztus szűz Máriától született, mint szép virágtól.”

7. Egy másik darabot hoztam ide a gyűjteményből, *Szép rózsabimbó* címmel. A Baptista Központi Énekkar tolmácsolásában, egy 2005-ben készült felvételtől. A kották egy része a dián látható linken bárki számára elérhető.

8. Zalánfy orgonatervezői munkáinak legnagyobb eredménye minden bizonnyal az Óbudai evangélikus templom orgonája volt. Ez a hangszer, amelyet a Rieger orgonagyár 1939 és 1940 között Zalánfy terve alapján épített, a szakértők szerint a főváros akkori legszebb hangú orgonája volt. Az orgonaavatón a hangszer tervezőjének virtuóz játéka is felcsendült. A három manuállal, az akkor újdonságnak számító 16-17. századi északnémet építésmódot (orgonareform) követő csúszkaláda-rend szerrel épített orgona felszentelése 1940. július 7-én volt. A tervező orgonajátéka is hallható volt az istentiszteleten. Az orgona sajnálatos módon 1944-ben, Budapest ostromakor elpusztult. Zalánfy saját bevallása szerint megsiratta a grandiózus hangszert. 1923-ban az óbudai hangszer után a Deák téri evangélikus templom orgonájának átépítését is megtervezte. 1925-ben Zalánfy Aladár és Geyer József tervei alapján a pécsi Angster céget bízták meg a Zeneakadémia Voit-orgonája teljes szerkezetének átépítésével, ekkor az eredeti elektromos traktúrát és a színpadi játszóasztalt is kicserélték. A karcsú és elegáns Voit-asztal helyét egy óriás vette át, melynek mozgatása nehézkes lett volna, ezért a színpad hátsó részében kapott állandó helyet.

9. dia Zalánfy komponistaként orgonapedagógiai szakirodalmunkat is gazdagította. Kétkötetes orgonaiskolója (*Az orgonajáték művészete I-II.*), számos kiadatlan korálelőjátéka és kórusművei is fennmaradtak. Közreadta J.S. Bach: *Nyolc kis prelúdium és fűgáját*, valamint manuál-korálelőjátékainak sorozatát. A hangfelvételen J.S. Bach Nyolc kis prelúdium és fűgájából hallunk részletet az első, C-dúr darabból. A felvétel 1966-ban készült, Gergely Ferenc játszik, aki Zalánfy Aladár tanítványaként hűen követte a mester által előírt korabeli előadásmódot.

10. A tatabányai orgonapozitív. Bach kisebb műveinek szerkesztése egyrészt felhívta Zalánfy és kollégái figyelmét e művek igényességére, másrészt részletes tájékoztatást adott arról, hogy a barokk korban oly divatos pedál nélküli házi hangszer, az „orgona pozitív” is alkalmas a művészi játékokra. Napjainkban, több, mint hetven évvel később, a mind gyakrabban épülő pozitívok e gondolatokat igyekeznek megvalósítani. A Zalánfy tervezése szerint megépült pozitív ma is a tatabányai gyülekezet kisebbik templomában áll.

11. A Magyarországon akkor még ritkaságnak számító harmónium beható tanulmányozásával rendkívül hasznos szakmai alappal szolgált nem csak a kortárs, de az elkövetkező generációk művészei számára is. “Zalánfy Aladár most fejezte be tanulmányait Karg Elert világhírű harmónium-művésznél és zeneszerzőnél. Zalánfy az első Magyarországon, aki a harmóniummal, mint speciális hangszerstúdiummal komolyan foglalkozik.” (A Zene, 1912) A lipcsei tanulmányút eredménye többek között a Victor Mustel mesterharmóniuma (1911) című cikk, és egy eredeti Mustel hangszer. Zalánfy ezáltal a maga korában az egyetlen magyar koncertező harmóniumjátékos volt. Nyomólég-rendszerű harmóniumra a legértékesebb műveket César Franck komponálta, míg a legjobb harmónium-iskolát Alphonse Mustel írta; szívólég-rendszerű (normál) harmóniumra írt eredményesen használható iskolát Paul Hassenstein Karg-Elert tankönyvet írt a regisztrálására. Zalánfy Aladár egykori hangszere, a képen látható mesterharmónium ma már Dr.Szabó Balázs Zenekadémiai orgonatanár, orogonaszakértő hangszergyűjteményét gazdagítja. A felvételen Szabó Balázs játszik. Karg-Elert: Vorüber für Kunstharmonium.

12. Orgonateoretikusként több különféle értékes tanulmányt is közreadott. Gondolunk itt többek között az *Egységes orgonatervezet* (1911, 1912), *Az egyetemi templom új orgonája* (1913), *Mi a mesterharmónium és mi a normálharmónium* (1913), az *Országos magyar orgonaépítési szabályzat* (1917), *Az orgona játékeinak elnevezéséről és ezek téves értelmezéséről* (1918), *Az Ufa-filmszínház úgynevezett „orgonája”* (1928), *Az orgona, mint liturgikus hangszer*, az *In Natal domini* (1933), *Bach, a „kántor” és lipcsei orgonái* (1934), és a *Bach lipcsei orgonája* (1935) című folyóiratcikkekre, valamint *Geyer József: A művészi orgona*, Antalffyval közösen írt cikk. 1917-ben Geyer Józseffel és Antalffy-Zsíros Dezsővel létrehozták az Országos Magyar Organológiai Társaságot, valamint ezzel egy időben elindult az Organológia szaklap is. Mivel Zalánfy ekkor katonai szolgálatot teljesített az I. világháborúban, így nem tudott aktívan részt venni a társaság működésében.⁶ Katonai sikereiről

a Katholikus Egyházzenei Közlöny is cikkezett. A művész tehát a haza ügyét is szívében viselte. Az 1920-as évektől az orgonaépítészet egyre nagyobb lendületet vett, ekkor a hangszertörténeti kutatásokkal párhuzamosan elindult a magyar orgonatörténeti kutatás is, melynek egyik élenjárója volt Zalánfy.⁷ A több évtizedes műhelymunkának gyümölcseként rendezhették meg 1930-ban az első Budapesti Nemzetközi Orgonakongresszust.

„Az elmúlt tanévben az egyetemi templom új orgonával való ellátásának kérdése is megoldásra jutott. Több hazai orgonagyárostól beszerzett műleírás alapján s a meghívott szakértők részvétele mellett több ízben megtartott beható tárgyalások után a Miniszter úr felhatalmazást adott arra nézve, hogy Zalánfy Aladár orgonaművész által kidolgozott tervezet szerint az új orgona építése iránt Rieger Ottó budapesti orgona- építő-céggel 39.800 K egységár mellett a Szenátus által a szerződés megkötéséig (6306/1912—13. r. sz., 29.575/1913. VI. 10. vkm. sz.)” (ELTE, Egyetemi beszédek)

1951-ben Orgonaavatás Péteriben “Az ünnepségen Zalánfy Aladár orgonaművész, egyházkerületi zeneigazgató szerepelt orgona játékával. Az ő tervei szerint építették újjá az orgonát. A műsor nagy eseménye volt még a Lutheránia vegyeskar szereplése. Nagyhírű egyházi énekkarunk működését mindig szolgálatnak tekintette az egyház legszélesebb köreiben. Minden hívásra szívesen áll rendelkezésre az ez évben is már több alkalommal szolgált a különböző gyülekezetekben. Most is huszonöt tagja jelent meg, hogy ezen a szép ünnepségen az egyházi énekművészet alkotásait mutassa be.”

13. dia Zalánfy zenepedagógusi hivatása mellett két nagy fővárosi templom orgonistája volt. Katolikus neveltetéséhez hűen előbb a Szent István-bazilikában (1914–1922), majd 1922-től, a lutheri hit mellett elköteleződve a budapesti Deák Ferenc téri evangélikus templomban szolgált, egészen 1959-ben bekövetkezett haláláig. Mindemellett az egyházkerületi zenei főigazgatói tisztséget is betöltötte. J.S. Bach számos művét Zalánfy koordinálásával mutathatták be először Budapesten. 1913-tól folyamatosan adták elő a barokk orgonamester miséit, oratóriumait, kantátáit. Ezen hagyománynak, és Zalánfy egyedülálló szakmai tudásának is köszönhetően indult el Budapest egyik legjelentősebb zenei eseménysorozata, az évente megrendezésre kerülő Bach-hetek. Az Evangélikus Egyház orgonaállományának felmérését többször szorgalmazta, amely azonban csak halála után valósulhatott meg, deák téri utóda, Trajtler Gábor szakmai vezetésével. Különcsége az egyházi szolgálatban is megmutatkozott: mivel zavarta, ha sokan vannak körülötte, ezért a játékasztal köré rácsot emeltetett.

Dr. Kamp Salamon, a Deák téri evangélikus templom Lutheránia Énekkarának jelenlegi karnagya is felidézi az európai híru Bach-interpretátor, Straube egykori tanítványának, Zalánfy Aladár emlékezetét: „A Straube-éra a Thomanerek nagy korszaka volt. (...) Zalánfy Aladáról ezt írta: „Rendkívüli technikai tudású és szokatlanul nagy zenei tehetségű művész. Meggyőződésem, hogy napjainkban Zalánfy úr Johann Sebastian Bach művészetének egyik legjobb magyarországi ismerője.” Hazatérve Zalánfy Aladár itthon is meg akarta valósítani, amit kint látott és tapasztalt. Máig használjuk azokat a continuo-szólamokat, amelyeket ő írt tiszta, világos kézírással, mártogatós tollal: „ausgesetzt von Aladár Zalánfy.” Módjában állott a kor legmagasabb színvonalán megismerkedni Bach zenéjével. Ezt igyekezett a gyakorlatban megvalósítani a Deák téri evangélikus templomban. Ma is az ő általa gondosan kidolgozott continuo szólamokat használják a Máté-Passio, a János- Passio, a H-moll Mise, a Karácsonyi oratórium, a Magnificat és számos kantáta előadásakor, amelyeknek nemcsak continuo-szólamát dolgozta ki, hanem olykor teljes zenekari és énekkari szólamanyagát is lemásolta. Ez volt az a kincs, amelyet féltve őrzött és ápolt évtizedeken keresztül megtartott Bach hangversenyein a Lutheránia Ének és Zenekar Weltler Jenő karnagy vezetésével.”

Weltler Jenő volt Zalánfyhoz talán a legközelebb álló ember, jóbarát. Zalánfy hagyatékának nagy része hozzá került az orgonista halála után. Weltler a Zeneakadémián Zalánfy Aladárnál tanult orgonálni, aki igen mély hatást gyakorolt az ifjú karvezetőre. 1942-ben került a Deák-téri gyülekezethez és lett a Lutheránia Énekkar vezető karnagya is. Ezt a tisztségét több mint 45 éven keresztül töltötte be. Itt átlagban évi 15 művet tanultak meg, és irányításával a kórus igazi közösségé vált. Az énekkar vezényletével négy úgynevezett nagy koncertet adott, ebből kettő karácsonyra, illetve húsvétra esett. A vallásos művek előadása, amelyen neves művészek működtek közre, zsúfolásig megtöltötte a Deák-téri evangélikus templomot. A repertoár gerincét Johann Sebastian Bach művei adták, de kortárs szerzők műveit is előadták. Ezeken az alkalmakon debütált az ifjú zeneszerző, Szokolay Sándor, aki maga is az evangélikus gyülekezethez tartozott.

14. dia A Deák téri evangélikus templom karzatán lévő emléktábla, melyen a következő felirat látható: „Itt orgonált 1922-1959-ig Zalánfy Aladár a gyülekezet épülésére és az Isten dicsőségére.” Mint egyházzenesznek és zeneszerzőnek, számos egyházi ének feldolgozása is tovább él az evangélikus közösségekben. A videófelvételen a Csendes éj közismert karácsonyi ének Zalánfy féle átírata hallható, az acsai evangélikus gyülekezeti kórus előadásában.

15. dia 1941-ben Zalánfy orgonakísérettel látta el és kiadta Luther Márton vallásos költeményeinek dallamait. „A „Luther-énekek” evangélikus Egyházunknak ú.n. törzs-énekei.

Ez énekeket minden evangélikus hívőnek ismernie kell”, vallotta a rá oly jellemző következetességgel. Az evangélikusok himnuszát, az Erős vár a mi Istenünk kezdetű 254. éneket a Lutheránia énekkar előadásában halljuk, archív rádiófelvételtől.

Sokoldalú művészi tevékenységéről tanúskodik az is, hogy részt vállalt a Lichtenberg Emil, operaházi korrepetítor és karmester által alapított Magyar Nők Karegyesületének, majd a Budapesti Karénekegyesület (férfikar) zenei vezetésében. E kettő egyesítéséből, műkedvelő zenekarral kiegészítve létesítette Lichtenberg 1919-ben a Budapesti Ének- és Zenekaregyesületet. Az együttes sikereihez az Operaház legjobb fúvós művészei, billentyűsjátékosként pedig Zalánfy Aladár járult hozzá. 1939-ben a Zeneművészeti Főiskola tanáraként meghívták Aachenbe a Nemzetközi Orgonazenei Ünnepi előadásokra. A meghívás kitüntetés számba ment, mivel Zalánfyt kívül csupán egy holland, egy belga, két német, egy francia és egy olasz mester vett részt az előadásokon. Zalánfy régi délnémet műveket, továbbá Bach-, Kodály- és Pikéthy- darabokat adott elő.

16. Teológiai Akadémia oktatójaként

1932-ben az Evangélikus Család Lap hasábjain, a Luther-énekek magyarra ültetésének és népszerűsítésének okán az iskolai egyházi énekkoktatás jelentősége mellett is állást foglalt.

„El kell ismernem, hogy ennek nem ők (a lelkészek, J-Z.E.) az okai, hanem a lelkészképzés hiányossága. Mert ha a németországi teológiai főiskolákon meg tudták csinálni azt, hogy minden teológiai hallgató köteles az egyházi énekkel kapcsolatban a zenei alapismereteket elsajátítani, hangjegyek alapján énekelni, sőt némely helyen ezek mellett még egy hangszertanulást is folytatni s mert ha a magyarországi római egyház teológiai szemináriumaiiban szintén kötelező tantárgy a hangjegyek szerinti gregorián-éneklés, akkor nem tudom belátni, miért van az, hogy nálunk az evangélikus teológiai fakultáson nem is jut senkinek az eszébe, hogy a fentiekhez hasonló intézkedéseket léptessen életbe. Mert teljes hangjegyismeret s kis zeneelméleti tudás nélkül nem is lehet az egyházi éneket helyesen oktatni. Ezen a téren a zenei analfabéta teljesen csődöt mond. Tisztelet és hála tehát azon egypár kivételes egyéniségnek, akik teológiai képzettségük ezen hiányán úgy segítettek, hogy az egyházi énekkoktatáshoz szükséges zenei alapismereteket magánszorgalom útján pótolták. Mivelhogy hazánkban e hézagpótló tantárgy egyelőre még hiányzik teológiai képzésünkben, azt némileg pótlendő, néhány szóval igyekszem megvilágítani az evangélikus korái lényegét.”

17. Fogadás az Üllői úton a Kántorképző vezetőségével. Vető Lajosné, Kemény Lajos, Vető Lajos társaságában.

18. Igazi különlegességnek számít a lipcsei tanulmányútról magával hozott orgonapedálos pianínója, mely előbb a Weltler-családhoz, majd Szokolay Sándorhoz, végül a Zászkaliczky család tulajdonába került, majd 2020 őszén visszakerült családunkhoz. A hangszerhez tartozott egy kottatartó szekrény, melyet tavaly szintén visszakaptunk a Szokolay családtól.

19. dia A '40-es években az evangélikus liturgia gazdagítására komponált korálelőjátékokat, melynek gyűjteménye *Tíz evangélikus korálelőjáték* címmel jelent meg. A kéziratok alapján ezek a darabok istentiszteleti használatra készültek, szerzőjük pontos bejegyzéseket készített ugyanis a dátumokról, amikor az egyes darabok a Deák téren elhangzottak. Ebből a gyűjteményből hallgassuk most meg az előadásom címadó darabját. Az *Előtted állok drága jézusom* az Ev. Énekeskönyvének 417. énekére íródott feldolgozás. ifj. Katona László orgonál, a nagyvarsányi baptista gyülekezet hangszerén.

20. Páratlan szakmai tudását gazdag, katalogizált könyvtárának többnyelvű kiadványaiból folyamatosan, egy életen át gyarapította. Az Evangélikus Országos Könyvtárban nem kevesebb, mint 273 könyve található. Kéziratai közvetlen munkatársának, Weltler Jenőnek hagyatékából kerültek elő. Ma a Magyar Bach Társaság őrzi azokat. Néhány értékes és különleges kotta és egyéb kiadvány szerencsére családunknál is maradt. Az 1. képen Schulek Tibor lelkész és Sulyok Imre egyházzenesz munkája látható Zalánfy kézjegyével, saját könyvtárából. A himnológusok hatalmas kincse Johannes Zahn *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder* című, hatkötetes adatbázisa (1889–1893), amelyhez általában nagy nehézségek árán, könyvtárból lehet csak hozzájutni, Trajtler Gáborhoz, tőle pedig Ecsedi Zsuzsához került. Többféle ex libris pecsétet használt könyveiben. Hagyatékának egy része, mint már említettem, a Szokolay családhoz is elkerült. (elmesélni)

21. Első felesége Bassola Laura volt, ő a dédnagymamám. Második házasságáról szinte semmit sem tudunk, csak azt, hogy 1928-ban zeneakadémiai professzortársának, Antalfy-Zsiros Dezső rokonát, Taubinger Gizellát vette feleségül, így nemcsak szakmai, de családi kötelék is alakult közöttük egy időre. A házasság nem bizonyult hosszúnak, mindössze hét évig tartott. A legenda szerint volt egy harmadik házassága is, de erről többet nem is igen tudni.

22. Többször koncertezett tőle távol élő gyermeke, unokái lakóhelyén, városunkban is. 1931-ben például az Aranybikában, ahol az előbbi képek egyikén látott kotta anyagát, Schütz *Jézus hét szava a kereszten* c. oratóriumát adták elő. Debrecen város történeti kronológiája XI. 1930

- 1932 május 9. beszámolójában: „A Protestáns Egyház megyei hangversenyén Árokháti Béla karnagy dirigálja a Korál-kamara énekkart és a MÁV Filharmonikus zenekart. Közreműködik Basilides Mária énekesnő és Zalánfy Aladár orgonaművész.” Gyermekei, noha nem lettek orgonaművészek, maguk is zenekedvelők, a klasszikus zene művelői lettek. László fia (1920-1995), vízügyi mérnök, az Ybl Miklós Építészeti Főiskola tanára, (a Debreceni Egyetem Műszaki Karának jogelődje) éveken át erősítette az egykori debreceni Közalkalmazottak Szimfonikus Zenekar (mai Lyra Szimfonikus Zenekar) klarinét szólamát. László gyermekei, Zalánffy Miklós gordonka, Zalánffy Ildikó pedig hegedűtanárként már hivatásul választották a zeneművészi pályát, Zalánfy Sára pedig kitűnően énekelt és zongorázott.

23. A művésztől és tanártól kevesen tudják, hogy zárkózott, de derűs egyéniség volt, aki rendkívüli szakmai alaposágot és elhivatottságot követelt mind egyházzenesz pályatársaitól, mind zeneakadémiai tanítványaitól. Süle Károly szavait idézem: „Ha valaki kívülről nézte életét, azt hihette: különös ember Zalánfy Aladár. Ha valaki közléről megismerte, azt mondta: Istenben bízó, mélyhitű, hűséges, melegszívű, jóbarát. Istentiszteletre éppen úgy készült, mint a lelkész. Napokkal előtte kérte az énekszámokat, hogy a korálelőjátékokat kikereshesse igen gazdag gyűjteményéből. E sorok írója betekintést nyerhetett kottatárába. Szinte felbecsülhetetlen az a hatalmas munka, amit végzett korálok és korálelőjátékok szerzésében és gyűjtésében. Luther vallásos költeményeinek dallamait ő kutatta fel és állította össze. Kidolgozta Bach H-moll Mise, Máté és János passiójának generálbasszusát, népiesen orgonakíséretét. Rengeteg kézirat várta kiadását, amit íróasztalában találtunk, köztük egy teljes korálkönyv.” A sokszor meg nem értett és félreállított embert így használta fel a Mindenható, hogy Bach művei hazánkban is megbecsült értékek legyenek, es vezessenek őhöz, ahogy az Zalánfy Aladár életében megvalósult.

24. kép Az utolsó évek (Bp. Práter u.59/c.)

25. „Elmúlt a éppoly csendes volt, mint létezése”, fogalmazott méltóságteljesen egykori kollégája, Weltler Jenő. A képen Zalánfy budapesti Farkasréti temetőben elhelyezett nyughelye látható. Síremlékén megemlékező szavak helyett talán még beszédesebbek a plasztikusan kirajzolódó orgonasípok. Az isteni hangszer, mely életét meghatározta, elkísérte végső nyughelyére is. Az orgona, mint liturgikus hangszer (1933) című tanulmányának felvezetőjéből idéztem Schillertől, hiszen ez a néhány sor kifejezi mindazt, ami Zalánfy életútját meghatározta. A Tíz korálelőjátékból a *Győzedelmes én kösziklám* címűt Dr. Finta Gergely, az EHE tanára, a deák téri evangélikus templom jelenlegi főorgonistája előadásában hallhatjuk.

Elismerő szavakat pályatársaktól, tanítványoktól, csodálóktól már hoztam szép számmal előadásomban. Most nézzünk egy újabb keletű, ám igen kétélű dicséretet Zalánfy hangszer iránti elfogultságáról, Varnus Xavértól, aki a rá jellemző sajátos, szarkasztikus stílusban nyilatkozott róla 2003-ban: „Zalánfy Aladár esete jut eszembe, aki a negyvenes években a zeneakadémia orgonatanára volt. Tisztes, vak játékos volt, azonban az orgonán kívül semmi nem érdekelt. És amikor az igazoltatóbizottság őt is megkérdezte, hogy mi a véleménye a Szovjetunióról, a bajuszát megrántva csak ennyit válaszolt: egy orgonájuk van, azt sem tudják karban tartani.” Én a magam részéről úgy gondolom, hogy zárkózottsága és mérhetetlen racionalitása, politikát elutasító hozzáállása nem engedte, hogy ilyen és efféle világi témákhoz többet is szóljon.

Külön érdekesség, hogy Zalánfy Láng György: *Szív és szaxofon* (1947) című muzsikuserőművének hőségévé változott, egyik mellékszereplőjeként „a szigorú kis Zaránd tanár úr” személyében, aki az író szerint „a legjobb magyar orgonista.”

Alapos és tárgyilagos feltárást kapunk művészetéről, zenepedagógusi munkájáról egy - egy fejezet erejéig: *Solymosi Ferenc: A Budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola orgona tanszakának története* (1995) c. könyvéből, teljes munkásságára való tekintettel találunk ugyanakkor fejezetrészt *Kosóczki Tamás: Magyar orgonatervező-szakértők diszpozíciói a XX. század első felében* (2014) c. doktori értekezésében, és *Dr. Réz Lóránt: Az intézményes orgonaoktatás Magyarországon 1832-től* (2014) c. disszertációjában.

S hogy mennyire volt mélyen érző lelkű ember, mi sem bizonyítja jobban, mint volt zeneakadémiai tanítványának, jeles egyházzene-szervezőnek, Sulyok Imrének vallomása egykori mesteréről: „A háború után feleségemmel felkerestük s ő látogatásunkat szokás szerint viszonzta. Érkezésekor kisfiam köszöntötték, majd átmentek a másik szobába. A látogatás végén, Zalánfy távozása után nem sokkal váratlanul megszólalt a csengő: meglepetésünkre Aladár jött vissza s így szólt: „Hol vannak a gyerekek? Elfelejtettem tőlük elköszönni!”

26. A János passió partitúrája 1920-ból, Bécsi Filharmonikusok kiadójától, Zalánfy szignójával.
(B9)

Köszönöm szépen a figyelmet!